

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление: 3.5. Обществени комуникации и информационни науки
(Журналистика – Журналистическа етика)
Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова
комуникация, катедра „История и теория на журналистиката“
на тема „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ
Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“
на кандидата Генка Добринова Шикерова

1. Данни за дисертанта

Генка Шикерова е магистър журналистика и връзки с обществеността от 2000 г. на СУ „Св. Климент Охридски“. Тя е репортер и водещ в „София кабел“/ „Канал 3“ в периода 1999 – 2000 г.; журналист в Nova TV в периода 2000 – 2001 г.; журналист; водещ; продуцент в bTV в периода април 2001 – януари 2016 г.; разследващ журналист в Nova TV в периода януари 2016 – юни 2019 г.

Участвала е в следните професионални форуми: Трафик на жени, Тирана (2002 г.); Разследваща журналистика, Media development Centre, София (2002 г.); Разследваща журналистика, ProMedia, София (2003 г.); International Visitor Leadership Program, Държавен департамент на САЩ (2010 г.); Антикорупция, прозрачност и граждански инициативи, Бон-Берлин (2019 г.) и Международна среща на разследващите журналисти, Хамбург, Германия (2019 г.).

Носител е на следните награди: Репортер на годината на bTV (2006 г.). Награда „Златен ключ“ на Програма „Достъп до информация“ (2006 г.). Награда на Сухопътните войски на Българската армия (2006 г.). Голяма награда на международния телевизионен фестивал „Golden Satellite“ (2007 г.). Награда на Омбудсмана на републиката; Голяма награда на международния фестивал за документални филми „В замъка“ (2009 г.). Награда на Посолството на Ирландия (2009 г.). Награда на Националния борд по туризъм (2009 г.). Награда „Златен ключ“ на Програма „Достъп до информация“ (2010 г.). Награда „Достойните българи“ (2010 г., 2014 г.). Награда за разследваща журналистика „Радостина Константинова“ (2016). Награда за журналистика фондация „Валя Крушкина“ (2016, 2018, 2019), като през 2019 г. отказва да приеме наградата в знак на протест срещу проблема със свободата на словото в България. Човек на годината (2019 г.) на Български хелзинкски комитет.

2. Данни за докторантурата

Генка Шикерова е зачислена като докторант със заповед № РД 20- 83/13.01.2012 г. на Ректора на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. От януари 2012 г. до януари 2015 г. тя е редовен докторант към катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масови комуникации.

Софийският университет „Свети Климент Охридски“ открива процедура за защита на дисертационния труд на Генка Шикерова за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ с тема „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“. Със заповед № РД-38-200/21.05.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ проф. д. ф. н. Анастас Герджиков на основание на разпоредбите в действащото законодателство и Решение на Факултетния съвет на Факултета по журналистика и масови комуникации, прието с Протокол № 9 от 14.05.2020 г., е определен състав на научно жури и дата на публичната защита.

На проведеното от журито заседание на 29.05.2020 г. съм определена за външен рецензент на дисертационния труд. При неговата реализация не са допуснати нарушения. Той отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Научната разработка „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“ е с обем 364 страници. В структурно отношение тя се състои от увод, четири глави, заключение, библиография, 12 приложения. Главите съдържат 3 – 5 параграфа, означени с арабски цифри. Параграфите са обозначени с тематични заглавия и структурирани в точки и подточки.

Предметът на изследването са правно-етичните проблеми при упражняването на разследваща телевизионна журналистика. Неговата цел е да се проследят връзките и противоречията между закона и етичните стандарти в телевизионната разследваща журналистика в период (2009 – 2018 г.), включващ ключови събития за общественopolитическия и икономическия живот в България. Съдържанието на труда и направените в него изводи отговарят на поставените в изследването основни задачи, а именно:

1. изясняване на нормативните пропуски, свързани с използването на скрита камера, защита на източници на информация и достъп до обществена информация;
2. доказване необходимостта от ясна и конкретна саморегулация на отделните телевизии, извън общата медийна саморегулация;
3. проучване на разследващата журналистика в двете конкурентни търговски медии „БТВ Медиа Груп“ ЕАД и „Нова Броудкастинг Груп“ ЕАД.

Методиката при изработването на научното съчинение съдържа характерните методи на значими научни проучвания. Достигнатите от докторантката заключения са резултат от използваните позитивистичен, аксиологичен, системен и структурно-функционален метод на научно изследване. Съвместното прилагане на научните методи допринася по категоричен начин за постигане целите на научното изследване

Към научния труд е приложена значителна по обем библиография, която включва 254 научни заглавия с висока актуалност (публикувани след 2000 г.), от които 105 монографии и 47 студии и статии на български език; 30 монографии и 72 студии и статии на английски език. Докторантката е използвала като източници статии в периодичния печат и онлайн издания, от които 51 на български език и 47 на английски език. При доказването на своите тези цитира 8 решения от практиката на Европейския съд по правата на човека на английски език и 34 документа и законодателни акта на български език. За целите на проучването допълнително има позоваване на документи и материали от интернет-страниците на 13 публичноправни институции и неправителствени организации в България и чужбина. Направени са 566 бележки под линия.

Първа глава е наименована „Същност, специфики и тенденции в разследващата журналистика“. Тя осъществява исторически обзор на развитието на разследващата журналистика в Съединените щати и Западна Европа. Първи раздел „Терминологична рамка – дефиниции за разследваща журналистика“ представя многобройни виждания в теорията и практиката на разбирането на понятието „разследваща журналистика“. В резултат на сравнителния анализ докторантката достига до заключението, че общото в практико-теоретичните обобщения за това понятие се свежда до „противопоставянето на политическата, институционалната, корпоративната или религиозна власт със

силата на фактите и в защита на обществения интерес“. В тази част на изследването (в раздел втори) *„Основни разлики между новинарска и разследваща журналистика“* се съпоставят двете разновидности на журналистиката, като се открояват особеностите в работата на разследващия репортер, който съпоставя всички факти, включително и тези, които обикновеният репортер би пренебрегнал; оценява качеството на изнесените факти и ги определя като повече или по-малко достоверни; се стреми да обоснове истината, различна от механичния сбор на фактите в репортажа. Специално място в раздел трети *„Информационна цензура – свръхинформацията като липса на информация. Дефиниране на съвременни специфики на разследващата журналистика“* е отделено на концептуалното разбиране за „информационна цензура“, резултат от прекомерното наличие на информация, достоверността на която трябва да се селектира от значителни по обем база данни. Дисертационният труд проследява в раздел четвърти *„Тематични избори в разследващата журналистика“* детайлно основните фактори, които влияят върху избора на теми за телевизионните разследвания: екип, време, място, икономически/политически натиск, източници на информация, аудитория.

Втора глава е озаглавена *„Възможности и ограничения на законодателството“*. В първи раздел *„Разследващата журналистика в контекста на конституционната гаранция на свобода на словото и практиката на ЕСЧП“* научното съчинение обсъжда разследващата журналистика в контекста на конституционната норма за свобода на словото и практиката на Европейския съд по правата на човека. В самостоятелен раздел *„Българска правна рамка. Възможности и ограничения за събиране на информация“* е разгледана българската правна рамка относно работата на телевизионния разследващ журналист (Наказателен кодекс, Закон за радиото и телевизията, Закон за защита на личните данни), възможностите и ограниченията за събиране на информация (Закон за достъп до обществена информация, Закон за защита на класифицираната информация и др.). В раздел трети *„Личната свобода и разследващата журналистика в телевизията. Възможности и ограничения“* е отделено обстойно внимание на баланса между правото на личен живот и правото на изразяване/ правото на информация. Научният труд извършва в раздел четвърти *„Дефицити в правната регулация при използването на скрита камера“* авторската позиция, че „липсващата нормативна уредба и нефункциониращата саморегулаторна рамка създават хаос по отношение на приложението на скритата камера“. В раздел пети *„Източници на информация и стандарти за защита“* са изследвани стандартите за защита на източниците на информация, тъй като събирането на информация е най-трудната и обемна част от работата на телевизионния разследващ журналист.

Трета глава от изложението е озаглавена *„Възможности и ограничения на етичните кодекси“*. В първата си част *„Основни принципи на професионалната етика в журналистиката. Етични кодекси на Би Би Си, Пи Би Ес и Асоциацията на професионалните журналисти (CPJ)“* засяга темата за основните начала на професионалната етика, като: достоверност, независимост, безпристрастност, съпричастност, отговорност. В раздел втори *„Етични предизвикателства пред разследващите журналисти в телевизията“* изследването изучава пълноценно основните етични предизвикателства пред разследващите журналисти в телевизията: използването на анонимни източници, заплащане на източници на информация, използване на заблуда и работа под прикритие, прилагане на скрита камера. В раздел трети *„Етични кодекси в България“* е обсъдена липсата на дискусия и професионален консенсус за нуждата от изработване на вътрешни правила за работа в телевизиите, които да установят базови правила при използването на скрита камера, анонимни източници и др.

В последната глава четвърта на научното съчинение *„Изследване на предаванията „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“* се извършва емпирично сравнително изследване на особеностите, тенденциите и дефицитите на телевизионната разследваща журналистика в България, като аргументирано и

професионално се изтъкват основните недостатъци на медийната среда – подкопаване на авторитета на журналистическите разследвания като качествен телевизионен продукт и изкривяване на действителността чрез въвеждането на псевдотелевизионно разследване.

Заключението резюмира основните дискутирани от научния труд въпроси. Тълкованието и разяснението във финалната част на дисертацията свидетелстват за добро ниво на приложения научен анализ и обобщение, което добавя към изложението още актуалност и приложност в практиката.

След краткото описание на дисертацията, бих искала да направя оценка на нейните качества:

Оригиналността на представения за рецензия труд „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“ е неоспорима. За първи път в науката такъв въпрос е разгледан така всеобхватно и изчерпателно, от една страна, а от друга страна, с необходимата конкретика и задълбоченост.

Актуалността на темата е налице. Съвременната българска действителност в областта на обществените комуникации е изправена пред различни предизвикателства, най-същественото сред които е дефицитът на качествена, стойностна, задълбочена, критична разследваща журналистика. Тези предизвикателства са отразени многоаспектно както в теоретичен план, така и с помощта на изобилната професионална практика и преки примери.

Цялостното съдържание на теоретичното изследване почива на сериозен, обоснован и систематичен анализ. Авторката демонстрира висока подготвеност по темата. Разгръща проучвания въпрос в пълнота. Коментира внушителни по обем научни трудове от интердисциплинарен характер (история, право, социология, философия и др.).

Генка Шикерова е успяла правилно да се ориентира в многообхватната материя, да използва актуални, относими и достоверни източници, както и да изведе своите тези в логическа последователност и да ги защити аргументирано. В доктриналния труд изпъкват компетентност, вещина, осведоменост по разглеждания въпрос. Безспорно тези качества на труда се дължат на всеотдайния и почтен дългогодишен труд, полаган от авторката през годините.

Дисертацията по своята същност е един прецизен и отлично структуриран научен труд. Изложението е поднесено увлекателно. Между отделните части има ясна логическа връзка и последователност.

Представената за рецензиране работа е изготвена самостоятелно. Резултатите и приносите в научния труд са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които Генка Шикерова няма участие.

Качеството на разработката от езикова гледна точка е отлично. Дисертационният труд задоволява напълно изискването за отсъствие на правописни грешки. Стилът на изложение е стегнат, организиран, ясен, точен.

В заключение на тази част от рецензията си ще посоча, че дисертационният труд като структура и съдържание отговаря на изискванията на чл. 27 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на чл. 64 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Свети Климент Охридски“.

Препоръчвам научният труд „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“ да бъде публикуван, тъй като притежава високи научни и научно-приложни достойнства.

Авторефератът съдържа всички необходими реквизити. В него е направена обща характеристика на дисертационния труд. Аргументирана е неговата актуалност. Посочени са обектът, предметът и задачите на изследването, използваната методология, обемът и структурата на научния труд, библиографията. Представено е накратко съдържанието на научното съчинение. Самостоятелно място е отделено на приносните моменти. Описани са публикациите, свързани с дисертационния труд. Авторефератът е оформен коректно и съответства на темата и съдържанието на докторантската работа.

4. Научни приноси

В дисертационния труд обстойно се прави разбор на редица значими проблеми, имащи отношение към юридическите и етични норми при осъществяването на разследваща журналистика, сред които с подчертано приносен характер са:

4.1. Изтъкнатата необходимост от отделна телевизионна саморегулация, която да отчита динамичното развитие на технологиите и комуникациите, както и динамиката на обществено-политическите процеси.

4.2. С приносен характер може да се определи обстоятелството, че за първи път в българската научна литература се изследват характеристиките на телевизионната разследваща журналистика в контекста на правната регулация и етична саморегулация, като са идентифицирани най-честите проблеми от правно и деонтологично естество.

4.3. Принос за теорията представлява обсъждането на потребността от въвеждането на легални дефиниции на понятията „журналист“ и „журналистическа дейност“, чието отсъствие от нормативната уредба е оценено от докторантката като сериозен дефицит.

4.4. Дисертационният труд прави систематизация на разследващата журналистика в предаванията „БТВ репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г., както и тематичен анализ в исторически контекст, което е особено ценно за доктрината в областта на обществените комуникации.

4.5. С приносен характер от практическо естество се приема дискутирането на въпроса за използването на различни регистри, поддържани като източници на информация.

4.8. Съществени за научната теория са разсъжденията относно изразеното разбиране за журналистическо разследване, а именно: „разследващата журналистика е публицистична форма, която изисква задълбочени познания и опит в областта на правото и морала по три основни причини:

- 1) събиране и обработка на информация;
- 2) видеозаснемане и видеомонтаж с цел осигуряване на прецизно и качествено съдържание;
- 3) минимизиране на опитите за влияние, както върху репортера, така и върху медията.“

5. Публикации и участия в научни форуми

5.1. Публикациите на Генка Шикерова по темата са с висока стойност, тъй като съдържанието на научните публикации свидетелства за стремежа на докторантката да обсъди в рамките на научните среди въпроса за правните и етични казуси при упражняването на разследваща журналистика с нужното внимание, задълбоченост и в пълнота. Статиите демонстрират значителния интерес на Генка Шикерова към дискутираната материя:

- Защита на тайната на журналистическите източници и стандартите на Съвета на Европа. Европейският съюз с нов Европейски парламент – пътят напред. София: СУ „Св. Климент Охридски“ и Фондация за свободата „Фридрих Науман“, 2019, 78-92.

- Социалните страхове в централните новини на БТВ и Нова телевизия (емпирично проучване за периода април-декември 2016 г.), публикация в сборник „Социални 31 страхове и медии“, разработен по Фонд „Научни изследвания“, под печат.

- Социокултурни специфики в телевизионните разследвания (емпирично проучване на предаванията „Темата на Нова“ и „БТВ Репортерите“, излъчени в периода януари – октомври 2015 г.), статия в сборник „Социокултурни специфики на медиите“, по проект на Фонд „Научни изследвания“, под печат.

5.2. Както е видно от представената информация, Генка Шикерова е участвала активно в множество научни и академични форуми, като:

- проект: МАТРА - КАП „Библиотеки и журналисти за върховенство на закона“ през октомври 2010 г. с тема: „Конфликт на интереси – предпоставка за корупционно поведение“;

- Ден на докторанта към факултета през май 2013 г. на тема „Ролята на разследващата журналистика като „куче пазач“ на обществения интерес“;

- Медийна седмица на Американски университет в Благоевград през февруари 2018 г.;

- проект „Медийна грамотност“ на Европейски медиен център, Програма за насърчаване на медийната грамотност сред учениците през май 2019 г.

6. Заключение

Дисертационният труд „Разследващата журналистика между закона и етичните стандарти. „БТВ Репортерите“, „Разследване“ и „Темата на Нова“ в периода 2009 – 2018 г.“ на Генка Шикерова е представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масови комуникации на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Той съдържа редица теоретични обобщения и решения на важни доктринални и научно-приложни проблеми в областта на журналистиката и обществените комуникации и представлява впечатляващ и оригинален принос в науката. Генка Шикерова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Журналистика“ и по-специално в сферата на разследващата телевизионна журналистика, като демонстрира качества и способност за самостоятелно провеждане на значимо научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и категорично предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на *Генка Добринова Шикерова* в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Журналистическа етика).

10.06.2020 г.

Рецензент:

проф. д. н. Райна Николова,
преподавател в НБУ